

per si mateixa, sinó contradita rodonament pel fet que els moros no van usar mai un nom semblant.⁴

Una altra teoria suposa que *catalans* està per *castellani*, o sigui la gent dels castells, per tal com la nostra terra era plena de fortaleses contra els sarraïns.⁵ *Castellani* s'hauria canviat en *catlans* i després *catalans*. De fet *catlà* per 'castellà, governador d'un castell' és corrent en català antic, i la combinació *tl* és freqüent en aquesta etapa de l'idioma; però la flaquesa cabdal d'aquesta teoria, ultra la falta de proves documentals, es troba precisament aquí: aquest grup, tan freqüent, no ha intercalat mai una *a* entre els seus dos elements, en cap dels casos d'aquest grup, al contrari la *t* s'assimilà molt aviat a la *l* següent i es pronuncia sempre i pertot com una altra *l* (palatal en algunes bandes, o sigui igual a *ll*): el cat. ant. *ameilla*, del llatí *AMYGDALA*, es pronuncia generalment *amella*, i en altres bandes *ameilla*, però mai amb *t*.⁵

Però les etimologies més recents són segurament encara més arbitràries. Que *catalans* vingui de *catalauni*, nom de la tribu cèltica que habitava al voltant de Châlons-sur-Marne, i en el territori de la qual es va lliurar la batalla decisiva contra les forces d'Àtila, és una idea que no solament manca de suport en la història i en els documents, sinó que topa amb dificultats fonètiques; i etnològicament és inversemblant fins a l'extrem, car les aportacions cèltiques al poblament de Catalunya foren, com és sabut, escasses; i encara que hi registrem l'aparició de certa quantitat de celtes, i que puguem reconèixer l'origen cèltic d'alguns pocs noms de llocs catalans, com que aquests celtes foren relativament pocs, no deixaren cap nom de tribu, i molt menys, és clar, pogueren deixar el nom general del país.⁶

Finalment un savi toponimista ha imaginat estranyament que *catalanus* pogué ser una forma escurçada en lloc de **montecatalanus*, derivat de *Montecatanus*, nom llatí del poble de Montcada, en els afores de Barcelona: aquest adjectiu s'hauria usat primitivament com a ètnic del Pla de Barcelona, i d'allí propagant-se progressivament, hauria acabat per estendre's a tot el país. Però fins concedint —que ja és molt— la possibilitat de l'extensió a una escala tan gran, i fent ulls grossos a les dificultats fonètiques, no tenim la més lleu prova històrica de l'existència de tal derivat, la seva formació va contra les regles derivatives, i a penes és concebible la idea que el Pla de Barcelona prengué el seu nom d'un petit castell i no del de la mateixa ciutat de Barcelona.⁷

En realitat hem de reconèixer que l'origen de «català» és encara un enigma. Si volem trobar una etimologia, ja que no mitjanament segura, almenys no desenraonada, haurem de partir de l'observació següent. Un nom tan tardà com aquest és ben difícil que pugui ser gaire tradicional: força més probable seria que vingué de la difusió d'alguna iniciativa local o àdhuc individual, i en creacions d'aquestes són fàcils els errors, alteracions i usos abusius.

El nostre nom podria haver, doncs, nascut d'una deformació, i haver-se generalitzat fàcilment perquè era

útil i responia a una necessitat vivament sentida; la realitat de Catalunya era un fet present per a tothom, però no tenia nom (car «Marca Hispànica» no era un nom, en propietat), i la consciència de l'existència nacional exigia que aparegués un nom d'una manera o altra. En tractar-se d'altres realitats noves i poderoses com Castella o Portugal, també s'hagueren d'improvisar denominacions noves. *Catalanus*, encara que hagués estat una «forma errada» o desorbitada, seria acceptat àvidament, i consagrat.

El fet d'aparèixer primerament en la ploma de dos italians em sembla suggerir un origen clàssic, si bé un poc desfigurat. Els italians necessitaven un nom ben clar per distingir aquest nou estel que s'aixecava, aquesta nació jove i ambiciosa, que tan aviat col·laborava com rivalitzava amb ells. Els italians el necessitaven encara més que els mateixos catalans, per als quals designacions incompletes o indirectes com «la Marca», «Barcelona», «el Comtat», o simplement «nosaltres», podien ser suficients, donada la situació. Vet aquí com italians cultes recordaren que aquella part d'Hispania era habitada pels *Lacetani*, i començarien a usar de nou aquest nom clàssic, tal com es va fer amb *Aquitania*, *Belgica*, *Lucania* i altres noms clàssics, ressuscitats amb èxit més o menys constant i permanent.

El nom pogué circular primerament en els escrits d'alguns; després, trobant-lo útil i indispensable, d'altres provarien d'imitar-los, i dirien *Catelani*⁸ o *Catalani*, per un lapsus (de llengua o de ploma) gens intuït en tals resurreccions mig-sàvies. I, ¿què són les metàtesis sinó lapsus després generalitzats? Em permetré recordar que el nom d'una altra tribu ibèrica, del sud de València, fou restaurat potser pel mateix temps, i *Contestania* fou llavors canviat en *Costentania*, per una metàtesi ben comparable, de la qual sortí el nom modern de *Cocentaina*. En el cas de *catalani* aquest «lapsus» trobaria acceptació general, per tal com la forma alterada era més fàcil de recordar per aquells que ja coneixien els *castellani* i els *catalauni*.

Verament els *Lacetani* eren una tribu ben coneguda i d'extens territori, que ocupava tota la part central i bona part de l'orient de Catalunya, en el hinterland immediat de Barcelona (regió de Cervera-Igualada-Manresa-Vallès). De totes les tribus primitives del territori català eren segurament la més coneguda i la millor recordada pels homes instruits. El fet és que Nebrija, en el seu diccionari de 1495, només cita aquesta i dues tribus més, quan prova de traduir *Catalueña* al llatí: «Catalueña hazia Barcelona: Lacetani; Catalueña hazia Lérida: Ilergetes; Catalueña hazia Empuries: Indigetes». Ara bé, el dels *Lacetani* era un nom millor per designar la part central del Principat, al voltant de Barcelona, que el dels *Laietani*, tribu d'extensió reduïdíssima en els afores de Bàrcino, i de més a més sovint confosa amb els *Lacetani*.

I de fet és segur que «Catalunya» i «català» de primer s'aplicaren tan sols a una part oriental del Principat, no gaire més gran que el territori dels *Lacetans*. El trobador Bertran de Born, cap a l'any 1185-96, es-